

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Litauen 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Litauen är ett demokratiskt samhälle med en fungerande rättstat i vilket grundläggande fri- och rättigheter upprätthålls. Korruption är ett samhällsproblem men ansträngningar görs för att stävja den. Yttrande- och pressfriheten respekteras men sedan Ukrainakrisen har litauiska myndigheter tillfälligt stängt ner TV-kanaler för att bemöta desinformation. Det finns brister inom kriminalvården och uppgifter om att häktningsförfarandet används i alltför stor utsträckning.

I Litauen är de ekonomiska klyftorna stora och en femtedel av befolkningen riskerar att hamna i fattigdom. Äldre människor över pensionsåldern, personer med funktionsnedsättning och landsbygdsbefolkningen är särskilt utsatta. Diskriminering på grund av kön eller sexuell läggning är förbjuden, men djupt rotade patriarkala attityder och konservativa intressegrupper har bidragit till en tendens att värna traditionella familjebildningar i lagstiftningen. Kvinnors deltagande och representation i det politiska livet är begränsad. Kunskapen om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är låg. HBTQ-personer möter särskild diskriminering.

De största minoritetsgrupperna är de polska och ryska. En politisk diskussion pågår om villkoren för att använda minoritetsspråk i skolorna, på tvåspråkiga vägskyltar, och icke-litauiska bokstäver i offentliga dokument. Litauen har fått kritik av FN för att parlamentet ännu inte antagit en lag som specifikt skyddar minoriteter, särskilt med avseende på språkliga rättigheter. Romerna utgör en särskilt utsatt grupp och omfattande integrationsprogram för att förbättra deras situation har givit begränsade resultat.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Enligt konstitutionen är det litauiska rättsväsendet oberoende av statsmakten. Domare tillsätts av ett råd lett av Högsta domstolens ordförande. Parlamentets ombudsman övervakar maktmissbruk av myndigheter. Ombudsmannen kan initiera åtal, utdela en reprimand eller föreslå lagändringar till parlamentet. Därutöver finns en Ombudsman för likabehandling och en Barnombudsman. Människorättsorganisationer har kritiserat ombudsmännen för att vara alltför reaktiva och regeringen för att de inte tilldelats tillräckliga resurser för att utföra sitt uppdrag. Myndighetsbeslut kan överklagas såväl administrativt som rättsligt med möjlighet till överprövning av högre instanser.

Korruption utgör ett samhällsproblem, vilket illustreras i en undersökning av *Transparency International* 2014 där en fjärdedel av de tillfrågade uppgav att de betalat en muta under det senaste året. Litauen har undertecknat och ratificerat FN:s konvention mot korruption och antagit en lag om förebyggande av korruption. Regeringen har vidare antagit ett nationellt antikorrupsionsprogram för 2015-2025 och det finns en nationell antikorrupsionsbyrå som är självständig och rapporterar till parlamentet. Under 2015 genomfördes 170 förundersökningar som resulterade i anklagelser mot 161 personer, varav hälften var politiker eller högre tjänstemän. Hälften av förundersökningarna rörde sjukvårdsektorn, kommunala frågor, landarrenden eller återbördande av ägandeskap och 20 procent var relaterade till offentliga upphandlingar. Antalet anmälningar till byrån har ökat successivt de senaste åren och uppgick år 2015 till 1 509. Under 2015 dömdes 110 personer för korruption, varav hälften var politiker eller tjänstemän i offentlig sektor. Under valåret 2016 har flera högt uppsatta politiker, både på nationell och kommunal nivå varit föremål för korruptionsmisstankar och utredningar. Ett antal politiker har avgått från sina poster till följd av anklagelserna. Utvecklingstrenden för korruptionen förefaller dock positiv, då landet successivt har förbättrat sin ranking i *Transparency Internationals* index för upplevd korruption under de senaste åren och placerade sig 2015 på 32:a plats av 167 länder.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Litauens politiska institutioner uppfyller de krav som kan ställas på en väl fungerande demokrati. Politisk pluralism med flerpartisystem råder. Parlamentet, *Seimas*, med 141 ledamöter valda på fyra år, har den lagstiftande makten och godkänner presidentens förslag till premiärminister samt utser domare till Högsta domstolen och Konstitutionsdomstolen. Presidenten väljs i direkta val för fem år, är formell regeringsbildare och har vetorätt i lagstiftningsfrågor samt ansvarar ytterst för landets säkerhets- och utrikespolitik.

Valdeltagande brukar ligga kring 50 procent och i det senaste parlamentsvalet 2016 deltog 50,5 procent av de röstberättigade. Med anledning av bland annat uppgifter om risk för röstköp bevakades valet av valobservatörer från Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, (OSSE). En invald kandidat blev sedermera nekad sitt mandat till följd av misstänkt inblandning i röstköp. *The Economist* rankar landet högt vad gäller valprocess, pluralism och medborgerliga friheter, men lägre beträffande politiskt deltagande och politisk kultur. Flertalet undersökningar visar att de politiska partierna och parlamentet har lågt förtroende hos allmänheten. Enligt en opinionsundersökning 2016 litar endast 8 procent av litauerna på parlamentet och 6 procent på de politiska partierna. Även förtroendet för de kommunala förvaltningarna är lågt, medan det är markant högre för presidentkansliet. Störst förtroende har litauerna för räddningstjänsten, polisen och försäkringskassan.

Kvinnors deltagande och representation i det politiska livet är förhållandevis svagt, även om både presidenten och talmannen var kvinnor 2015. Partierna kvoterar inte in kvinnor på sina partilistor, och såväl OSSE som FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har uttryckt oro över att Litauen saknar särskilda åtgärder för att främja kvinnors deltagande på lika villkor i politiken. Av de parlamentsledamöter som valdes in 2016 var 21 procent kvinnor och föregående mandatperiod 24 procent. I regeringen 2016 var tre av femton ministrar kvinnor – jordbruks-, utbildnings- och socialministern. Av Litauens 60 borgmästare är fem kvinnor.

Det civila samhällets utrymme

Det civila samhällets ställning skyddas av lagen om utvecklande av icke-statliga organisationer, som syftar till att uppmuntra till samhällsligt engagemang. Efter sovjettiden fanns få oberoende frivilligorganisationer och en misstro mot offentliga institutioner. Sedan dess har antalet civilsamhällesorganisationer stadigt ökat, men det folkliga deltagandet i dessa har legat på en relativt oförändrad nivå. Enligt *NGO Information and Support Centre* fanns 1642 aktiva icke-statliga organisationer registrerade i Litauen 2016 och enligt en undersökning av *Open Society Institute* deltog 9 procent av befolkningen i samhällsliga rörelser och 8 procent i religiösa föreningar 2014.

Civilsamhällesorganisationer har ofta svårt att finna en stabil finansiering och svag kapacitet i styrning och administration. Enligt organisationen *Civitas* årliga undersökning av litauernas samhällsengagemang var de mest populära aktiviteterna att donera pengar och att städa upp nedskräpning i naturen medan de minst populära aktiviteterna var att kontakta myndigheter, skriva på upprop, demonstrera eller bojkotta varor. Undersökningen visade att mycket få respondenter trodde att kollektiva rörelser kunde få ett verkligt inflytande på politiken och göra skillnad.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt konstitutionen. Det finns inga uppgifter om att statsmakten sanktionerar eller skulle ligga bakom politiska mord, försvinnanden eller avrättningar. Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr genomförde ett besök i Litauen i september 2016 och kunde då fritt besöka institutioner. Rapporten för besöket väntas under 2017. Parlamentets ombudsman noterade i sin rapport om nationell tortyrprevention för åren 2014-2015 ett antal brister i landets fängelser och häkten avseende på boendestandard, mat och tillgång till sjukvård. I sin granskning av Litauen 2014 noterade FN:s kommitté mot tortyr att vissa häkten och fängelser inte uppfyllde internationella normer.

Litauen är ett ursprungsland och transitland för människohandel. Majoriteten av offren är kvinnor och flickor som utnyttjas för sexuella ändamål men det förekommer även att män smugglas för tvångsarbete. Båda grupper utnyttjas för att utföra brottsliga handlingar. Barn i institutionellt boende är särskilt utsatta för trafficking. Både offer och människosmugglare

är oftast av litauisk nationalitet. Destinationsländerna ligger främst i Västeuropa, bland annat Tyskland och Storbritannien. Anti-trafficking har framgångsrikt prioriterats av regeringen i särskilda program och handlingsplaner. Särskilda insatser har gjorts för att förebygga trafficking och rikspolisen har en särskild avdelning specialiserad på bekämpning av människohandel. Jurister, poliser, åklagare och domare har fått särskild utbildning i utredning och hantering av människohandel, men det finns brister i bemötandet av prostituerade offer för människohandel. Det är även brist på professionellt stöd för offer för människohandel, i synnerhet barn. Prostitution och köp av sex är straffbart i Litauen. I praktiken åtalas de prostituerade i mycket högre utsträckning än sexköparna.

Dödsstraff

Dödstraff avskaffades 1998 och är förbjudet även i krigstid.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga kända uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Anklagade har laglig rätt till juridiskt ombud omedelbart i samband med häktning. FN:s kommitté mot tortyr och parlamentets ombudsman har dock noterat att häktade i vissa fall träffat sitt ombud först dagen innan domstolsförhandling. *Human Rights Monitoring Institute* har kritiserat omotiverat användande av häktning, men noterar samtidigt att det under 2015 genomfördes åtgärder för att förbättra situationen. Användandet av häktning minskar men flera brister kvarstår, exempelvis utreds inte alternativen till häktning i tillräcklig utsträckning.

Rättssäkerhet

Rätten till en rättvis rättegång är lagfäst i konstitutionen och annan lagstiftning. Anklagade har rätt till skyndsam och detaljerad information om vad de anklagats för och betraktas som oskyldiga fram till fällande dom. Åtalade har rätt till en advokat och till rättshjälp samt tid att förbereda sitt försvar och att ta del av utredningsmaterialet. Parlamentets ombudsman har som uppgift att övervaka maktnissbruk av myndigheter och tar emot och utreder anmälningar från allmänheten.

Enligt en undersökning 2010 av *Human Rights Monitoring Institute* ansåg litauerna att den rättighet som oftast kränks är rätten till en rättvis rättegång. *Human Rights Monitoring Institute* har i sin granskning av mänskliga rättigheter 2013-14 påtalat vikten av att Litauen fullt ut genomför EU:s direktiv om

rätten till översättningar och rätten till information, samt noterat brister i juridiska ombuds möjligheter att träffa sina klienter.

Den normala straffbarhetsåldern är 16 år med undantag för vissa brott då den är 14 år.

Straffrihet

Det finns inga trovärdiga uppgifter om förekomst av straffrihet.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen garanterar yttrande- och mediefrihet med undantag för hets mot folkgrupp och spridning av visst stötande material. Det är brottsligt att grovt trivialisera sovjetiska och nazistiska brott mot Litauen och dess medborgare, och att förneka folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelser. Media har självreglerande instanser som en pressombudsman och det finns en inspektör för pressetik som tillsätts av parlamentet. Enligt lagen om informationstillgänglighet är myndigheterna skyldiga att ge medborgarna tillgång till offentliga handlingar och detta efterlevs i allmänhet. *Freedom House* klassar Litauen som fritt och i *Reportrar* utan gränsers pressfrihetsindex ligger Litauen på plats 35 av 180 länder år 2016.

Landets medier kritiserar fritt sittande regering och uttrycker ett brett utbud av åsikter. Sedan Rysslands illegala annektering av Krim har litauiska myndigheter dock vidtagit åtgärder för att bemöta rysk desinformation. 2015 skärptes lagstiftningen med utökade sanktioner mot medier som anses uppmuntra till missämja och krig. I januari 2015 stängde litauiska radio- och TV-kommissionen ner den ryskspråkiga tvkanalen *Ren TV Baltic* i tre månader med motiveringen att kanalen sänt en film om Ukrainakrisen med ett osant och anstiftande innehåll. I april 2015 stängdes den ryskspråkiga kanalen *RTR Planeta* som sänt reportage om Ukrainakrisen som ansågs innehålla partisk faktaförmedling som rättfärdigade våld och militär aggression. Efter att samma kanal senare samma år åter bedömts ha överskridit lagen, ålades distributörerna att flytta kanalen till sitt betalutbud.

Enligt lagen om skydd av minderåriga mot skadlig offentlig information är det förbjudet att publicera material som skändar familjevärderingar eller uppmuntrar till icke-traditionella familjebildningar, om det är tillgängligt för barn. Lagen har tillämpats vid tre tillfällen sedan den infördes 2010.

Mötes- och föreningsfrihet

Konstitutionen garanterar mötes-och föreningsfrihet och detta respekterades i regel av myndigheterna. Kommunistpartiet, och att antal organisationer som associeras med Sovjetockupationen är dock förbjudna. Den som vill anordna en demonstration måste meddela myndigheterna men behöver inte söka tillstånd.

Religions- och övertygelsefrihet

Konstitutionen garanterar religionsfrihet och frihet att utöva en religion så länge den inte strider mot lagen. Det finns ingen statsreligion, men den katolska kyrkan har en stark ställning och konsulteras ofta i politiska frågor. Enligt den senaste folkräkningen år 2011 var 77 procent av befolkningen katoliker.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Litauen har ratificerat ILO:s åtta centrala konventioner och ger i lag anställda rätt att bilda och delta i fackföreningar, kollektiva förhandlingar och att genomföra lagliga strejker, med undantag för vissa begränsningar för anställda inom områden relaterade till statens säkerhet och grundläggande samhällstjänster. Lagen förbjuder tvångsarbete och diskriminering av fackföreningsmedlemmar. Under sovjettiden var medlemskap i de regimstyrda fackförbunden obligatoriskt och det finns därför idag en viss misstro mot fackförbunden. Fackanslutningen är 9 procent. Fackförbunden är indelade i tre stora konfederationer – *LPSK*, *LDF* och *Solidarumas* – och organiserar främst industriarbetare. Arbetsgivarna bestämmer oftast lönesättningen utan löneförhandlingar och inblandning från fackföreningen. Ett särskilt nationellt råd bestående av representanter för arbetsgivare, fackföreningar och regeringen samråder om relevanta frågor.

År 2015 var arbetslösheten 10 procent och ungdomsarbetslösheten 16 procent. Den årliga medianinkomsten var 5180 euro netto och 2016 höjdes minimilönen till 380 euro. Enligt *Free Market Institute* har Litauen EU:s fjärde största informella ekonomi, motsvarande 27 procent av BNP. Lagstadgad arbetsvecka är 40 timmar. Arbetsinspektionen genomför kontroller och sanktioner för regelbrott varierar från böter till fängelse.

Allt fler företag ansluter sig till olika initiativ för socialt och miljömässigt hållbart företagande.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Den litauiska befolkningen har lagstadgad rätt till kostnadsfri offentlig sjukvård och medicin subventioneras för vissa grupper så som barn, personer med funktionsnedsättning eller med vissa sjukdomar. Kostnaderna för sjukvårdsystemet var 2014 5,5 procent av BNP, vilket enligt Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) är relativt lågt. Bland annat undersökningar från *Transparency International* visar att korruption förekommer inom sjukvården.

Den genomsnittliga förväntade livslängden är relativt låg 74 år, jämfört med genomsnittet i OECD på 80 år, men har ökat över tid. Den är 69 år för män och 80 år för kvinnor, vilket är den största skillnaden i livslängd mellan könen i EU. Livslängden förkortas främst av faktorer som en ohälsosam livsstil, exempelvis rökning och alkoholintag, samt brist på tillgång till moderna vårdinrättningar och prevention bland lägre socioekonomiska grupper. Enligt WHO hade Litauen 2014 den fjärde högsta självmordsfrekvensen i världen. Män begår självmord sex gånger oftare än kvinnor. Självmorden är även vanligare på landsbygden.

Tillgången till hälsa har förbättrats och andelen av befolkningen som uppger att de har otillfredsställda vårdbehov har minskat från 7 procent 2005 till 3,2 procent 2012. Dock uppger endast 44 procent av litauerna att de är vid mycket god hälsa, jämfört med ett EU-genomsnitt på 66 procent (2014). Det finns stora skillnader i hälsostatusen mellan stad och landsbygd. Landsbygdsbefolkningen besöker vårdinrättningar i mindre utsträckning och deras livslängd är i genomsnitt tre år kortare.

Preventivmedel är tillgängliga men kostsamma då de inte subventioneras. Abort är tillåten fram till 12:e graviditetsveckan för personer över 18 år, men abort som görs av icke-medicinska skäl subventioneras inte.

Rätten till utbildning

Den tioåriga grundskolan är obligatorisk och den kommunala skolan är avgiftsfri. Föräldrar betalar dock för skolmat. Sedan 2005 ligger ansvaret för skolor på kommunal nivå och 97 procent av de litauiska barnen går i en kommunal skola. Systemet finansieras via en statlig skolpeng för varje elev.

De offentliga utgifterna för utbildning per student är bland de lägsta i EU om fem procent av BNP 2014. Efter grundskolan fortsätter huvuddelen av eleverna antingen med gymnasieutbildning eller yrkesutbildning.

Enligt OECD signalerar elevernas PISA-resultat kvalitetsbrister i grundskolan. I genomsnitt presterar pojkar sämre än flickor, och elever på landsbygden sämre än stadsbarn. Den stora utvandringen av barnfamiljer i kombination med låga fördelsetal, gör att kostnadseffektiviteten i utbildningssystemet är låg då antalet elever minskar utan att antalet skolor minskar i samma utsträckning. Antalet lärare per elev ligger högt i relation till andra EU-länder.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Litauen var i UNDP:s index för mänsklig utveckling rankat som nummer 37 av 187 länder 2014. Levnadstandarden är relativt låg, vilket bidragit till att många litauer utvandrat för att söka arbete i andra EU-länder. Befolkningen har minskat från 3,5 miljoner år 2000 till 2,9 miljoner 2016. 2015 utvandrade drygt 44 000 litauer. I Litauen är även inkomstjämligheten hög. Enligt Internationella valutafonden (IMF) riskerade en femtedel av befolkningen att hamna i fattigdom 2014. Särskilt utsatta var arbetslösa, pensionärer och de som bor på landsbygden. 2015 beräknades fattigdomsgränsen per månad till 259 euro för en ensamstående person och 574 euro för en familj med två vuxna och två minderåriga barn. Medelinkomsten år 2015 var 371 euro och minimilönen 380 euro per månad. OECD noterar att socialbidraget endast uppgår till knappt hälften av fattigdomsgränsen och att hälften av de fattiga inte är berättigade till socialbidrag. Litauen har näst lägst utgifter för socialt skydd i EU och det lägsta skatteupptaget. OECD observerar att omfördelningseffekten av systemet är relativt svag. Inom ramen för EU:s tillväxtprogram 2020 har Litauen åtagit sig att minska antalet människor som riskerar att hamna i fattigdom och social utsatthet med 170 000 mellan 2008 och 2020.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Diskriminering på grund av kön är förbjuden enligt lag. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har dock uttryckt oro över de kvarlevande patriarkaliska attityderna och de djupt rotade stereotyperna avseende kvinnor och män inom familjen och i samhället som bland annat

kommer till uttryck i media, läromedel och våld mot kvinnor. Ett uttryck för detta synsätt är en tendens att slå vakt om traditionella familjebildningar i lagstiftningen.

Våld i nära relationer är enligt kvinnorrättsorganisationen *Center for Equality Advancement* ett utbrett problem. Litauen har en lag för skydd mot våld i nära relationer men människorättsorganisationer har påtalat flera brister i lagen och dess tillämpning. Sexuellt våld är kriminaliserat, men våldtäkt inom äktenskapet är inte explicit kriminaliserat i lagtexten. Detta har kritiserats av människorättsorganisationer i ljuset av attitydundersökningar som visar att många litauer inte anser att tilltvingade samlag är våldtäkt om det sker inom äktenskapet. Rättsvårdande myndigheter har bristande kompetens att bemöta offer för sexuellt våld och att identifiera våld i nära relationer.

En lag om sexuell och reproduktiv hälsa är sedan länge under beredning men kraftigt försenad. Den katolska kyrkan och konservativa intressegrupper har stort inflytande i den samhällseliga debatten om familjefrågor och reproduktiva rättigheter. Kunskapen om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är överlag begränsad då sexualundervisningen är frivillig från skolans sida och majoriteten av eleverna saknar tillgång till sådan undervisning. Den undervisning som trots allt sker är inriktad på avhållsamhet och naturliga metoder. Preventivmedel är tillgängliga men kostsamma då de inte subventioneras. Abort är tillåten fram till 12:e graviditetsveckan för personer över 18 år men subventioneras inte om de görs av icke-medicinska skäl.

Kvinnor utgör 54 procent av Litauens befolkning men 67 procent av dem som uppnått pensionsålder. Då pensionärerna i regel har mycket små inkomster betyder detta att kvinnor är överrepresenterade i den grupp som löper risk att drabbas av fattigdom och social utsatthet.

Barnets rättigheter

En lag för skydd av barnets rättigheter var 2016 under beredning. Den innehåller förbud av barnaga. 2016 var aga inte tillåtet i skola och barnomsorg men tillåtet i hem och fosterhem. Barnmisshandel var dock straffbart. Enligt barnavårdmyndigheterna registrerades 1669 fall av våld mot barn och 1578 barn misshandlades under 2015, varav 3 dog. Mest utsatta var barn i åldern 10-14 år, som stod för en tredjedel av fallen. Antalet har ökat mot föregående två år. 2015 registrerades 105 fall av sexuella övergrepp mot

barn. Flickor är mer utsatta för sexuella övergrepp medan pojkar är mer utsatta för fysisk misshandel.

Det finns en särskild Barnombudsman som bevakar och företräder barns intressen. Barnombudsmannen mottog 273 anmälningar från allmänheten under 2015. Barnskyddssystemet är decentraliserat och nivån på skyddet och myndighetssamverkan varierar därför mellan kommuner vilket resulterat i fragmentering och ineffektivitet. Psykologisk hjälp för barn är svårtillgänglig eftersom få psykologer och psykiatriker är specialiserade på barn. Även i rättssystemet är det brist på personal med specialkompetens. Enligt officiell statistik fanns år 2015 9800 socialt utsatta familjer med 19 000 barn, utifrån socioekonomiska faktorer såsom missbruk och arbetslöshet. Antalet har minskat över tid.

I Litauen fanns 2015 95 barnhem och 55 stora fosterhem som huserade cirka 3800 barn. Ungefär 1800 barn omhändertogs varje år men trenden är nedåtgående. Drygt 300 barn i åldern 0-3 placeras på institution varje år. Myndigheterna driver ett program för att avinstitutionalisera barn-omhändertagandet, men har kritiserats av människorättsorganisationer för att reformen går för långsamt.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen ger alla medborgare som tillhör en etnisk gemenskap rätt att utöva sitt språk, sin kultur och sina seder. Lagen förbjuder diskriminering på grund av nationalitet, etniskt ursprung, språk, social ställning, övertygelse och religion. Europarådet har dock noterat med oro att lagen om nationella minoriteter upphörde att gälla 2010, då parlamentet valde att inte förlänga lagen från 1989 och att parlamentet ännu inte antagit en ny lag som specifikt tillvaratar minoriteternas rättigheter, något som även kritiserats av FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering. Europarådet har uppmanat Litauen att anta en ny lag för att skydda minoriteter särskilt med avseende på språkliga rättigheter men välkomnade samtidigt att Litauen 2015 etablerat ett *Ethnic Minorities Department* med ansvar för att främja integrering samt värna minoritetskulturer. Enheten har dock mycket begränsade medel.

Litauen är både nu och var i tidigare historia ett mångkulturellt land. Enligt den senaste folkräkningen 2011 hörde ungefär 16 procent av befolkningen till etniska minoriteter. De största minoriteterna utgjordes då av polacker om

7 procent och ryssar som utgjorde cirka 6 procent av befolkningen. Därutöver finns det ett mindre antal vitryssar, ukrainare, tartarer, tyskar och romer.

Såväl den polska som den ryska gruppen har historiskt varit en integrerad del av det litauiska samhället. Polacker är geografiskt koncentrerade i och runt Vilnius samt i Litauens sydöstra delar, medan ryssar till största delen finns i Vilnius, Klaipeda och Visaginasområdet. Det finns flera inhemska tidningar, radiokanaler och statliga TV-sändningar på polska och ryska. Företrädare för polacker och ryssar deltar aktivt i det litauiska samhällslivet inklusive i politiken. Ekonomiskt och socialt finns vissa utmaningar kopplade till den polska och i viss mån den ryska minoriteten beroende på att dessa delvis är koncentrerade i socioekonomiskt svagare regioner. Regeringen har särskilda stödfonder för att främja regional utveckling i dessa eftersatta områden.

Utöver krav från den polska minoriteten om rätten att använda polska bokstäver i Id-handlingar och att få sätta upp polska vägskyltar i polskdominerade områden, står utbildningsfrågor i centrum för diskussionen om minoritetsspråkens ställning. Enligt litauisk lag ska kommuner erbjuda undervisning på eller i minoritetsspråk i områden med stora minoritetsgrupper. 2015 fanns i Litauen 51 skolor med polska som undervisningsspråk, 32 med ryska och 36 skolor med blandade språk. Oro finns i såväl den polska som ryska gruppen för att deras språk marginaliseras i utbildningssystemet och att elever från minoritetsgrupper missgynnas av den utbildningsslag som antogs 2011. Lagen stipulerar att samtliga elever ska avlägga samma examen i det litauiska språket och att en stor del av undervisningen måste ske på litauiska.

Den romska minoriteten om cirka 2 000 personer är särskilt utsatt i det litauiska samhället. Många romer saknar identitetshandlingar och ett antal är statslösa trots att de fötts i Litauen. I den senast genomförda studien på uppdrag av EU-kommissionen 2011 konstateras att romerna är marginaliserade i samhället och möter diskriminering vad gäller tillgång till utbildning, bostäder, sjukvård och arbete. En undersökning 2015 visar att romska hushåll i genomsnitt är fattigare än litauiska hushåll och att 14 procent av barnen i skolåldern inte gick i skolan. Tillgången till sjukvård hindrades av att flera romer inte var folkbokförda och att de därför inte fick tillgång till kostnadsfri sjukvård. De omfattande integrationsprogram som genomförts inför och sedan EU-medlemskapet har givit otillfredsställande

resultat. FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering uppmanade i sin granskning 2015 Litauen att stärka sina insatser för romerna.

Av Litauens cirka 3 000 muslimer är en del tartarer som invandrade på 1300-talet. Efter 1991 har muslimer från andra länder, bland annat från Tjetjenien, flyttat till landet, vilket har ökat den muslimska gruppens synlighet. Den judiska minoriteten uppgår till cirka 3000 personer. År 2011 träffades en överenskommelse om kompensation för gemensam och religiös egendom som beslagtogs i samband med nazi- och sovjetockupationerna. Behandlingen av ärendena går dock långsamt och endast litauiska medborgare kan kräva kompensation för privat egendom.

Det förekommer viss intolerans och diskriminering i samhället. Enligt en studie av *Institute for Ethic Studies* 2011, uppgav 63 procent av respondenterna att de inte vill bo granne med romer och 17 procent ville inte bo granne med judar. Årliga demonstrationer av nationalistiska grupper med nazistiska symboler har tillåtits i flera år i samband med Litauens nationaldag. Antisemitiska, islamofoba och historierevisionistiska åsikter uttrycks med jämna mellanrum i olika media. Inspektören för pressetik övervakar att information i media respekterar mänskliga rättigheter och inte uppmuntrar till osämja baserat på kön, sexuell läggning, etnicitet, ursprung eller religion. Människorättsorganisationer har dock kritiserat myndigheterna för att de inte tillräckligt reagerat mot detta. De menar också att hatbrott underrapporteras då grunderna för straffskärpning inte identifieras av de rättsvårdande myndigheterna eller inte utreds. År 2015 rapporterades 24 fall av hatbrott varav fem fall ledde till åtal och fyra till fällande dom.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Sexuell läggning omfattas av diskrimineringsförbud i den litauiska lagstiftningen, men inte diskriminering på grund av könsidentitet. Enligt lagen kan dock äktenskap endast ingås mellan man och kvinna. Personer som blivit utsatta för diskriminering på grund av sexuell läggning kan vända sig till ombudsmannen för likabehandling.

Litauen hamnar långt ner i en jämförelse gjord av EU:s byrå för grundläggande rättigheter, FRA, bland EU-länderna vad gäller acceptans och diskriminering av HBTQ-personer och näst sist i *International Lesbian and Gay Association* (ILGA) index över HBTQ-personers mänskliga rättigheter i Europa 2015. Detta beror främst på att situationen i Litauen kännetecknas

av politisk och institutionell inaktivitet. Samtidigt tycks det allmänna debattklimatet gå i riktning mot större acceptans och öppenhet. I juni 2016 kunde Prideparaden i Vilnius för första gången genomföras utan några större protester.

Hatbrott med homofobiska motiv är en försvårande omständighet när straffpåföljd ska bestämmas, men har enligt människorättsorganisationer aldrig använts med avseende på sexuell läggning. Litauen är, sedan ett lagförslag i frågan röstades ner i januari 2016, det enda EU-landet där könskorrigering inte är reglerat, varken som medicinsk eller rättslig process.

Den så kallade anti-propagandalagen som ska skydda minderåriga mot skadlig information, inklusive icke-stereotypa familjebildningar, omfattar också ett förbud mot att informera minderåriga om HBTQ-frågor. Lagen har tillämpats vid tre tillfällen sedan den infördes 2010 och bidrar enligt HBTQ-organisationer till självcensur i olika mediekanalet och svårigheter för HBTQ-organisationer att nå ut med sina budskap.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Litauens lagstiftning om flyktingars rättsliga status följer EU:s och andra internationella organisationers riktlinjer. Beslut från migrationsenheten kan överklagas till förvaltningsdomstolen. Enligt lagen har ensamkommande flyktingbarn rätt till temporära förmyndare.

Immigrationen till Litauen utgörs främst av återvändande litauiska medborgare. Antalet övriga EU-medborgare och personer från länder utanför EU är mycket lågt och kommer främst från Ukraina, Ryssland och Vitryssland.

Huvuddelen av de 86 personer av 291 sökande som beviljades asyl 2015 kom från Ukraina, Irak, Ryssland och Afghanistan. Inom ramen för EU:s omfördelningsmekanism har Litauen förbundit sig att över två år ta emot 1105 flyktingar. Hittills har endast 111 flyktingar mottagits.

Det finns ett ordnat mottagningssystem för flyktingar i Litauen. Det litauiska sociala integrationsprogrammet av flyktingar omfattar hjälp att söka bostad och arbete, socialbidrag, förskola och skola, undervisning i litauiska och sjukvård. En asylansökan behandlas vanligtvis inom sex månader och avslag

kan överklagas. Asylsökande har inte rätt att arbeta under tiden ansökan behandlas.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning är förbjuden. Litauen har dock kritiserats av FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning för att tillämpningen av konventionen går långsamt. *Forum for the Disabled* har även kritiserat regeringen för att inte ha givit Ombudsmannen för likaberättigande i uppdrag att övervaka tillämpningen av konventionen. I lagen om social integration av personer med funktionsnedsättning anges att funktionsnedsatta har samma rättigheter som andra medborgare. Trots det rättsliga ramverket är tillgången till utbildning och arbete fortsatt bristfällig och diskriminering av funktionsnedsatta personer utbredd. Tillgängligheten är begränsad och anpassning av offentliga miljöer och byggnader för personer med funktionshinder går långsamt. Över 50 procent av byggnader av vikt för funktionsnedsatta personer, så som vårdinrättningar, utbildningsinstitutioner och offentliga byggnader, möter inte kraven på tillgänglighet. Lagen har vissa brister vad gäller rätten att leva självständigt. Fortfarande bor cirka en fjärdedel av de funktionsnedsatta med assistansbehov på institution.

Det finns även brister i insatserna för att integrera funktionsnedsatta personer på arbetsmarknaden, vilka ofta omotiverat bedöms som inkapabla att arbeta av myndigheter och då inte kan registrera sig vid arbetsförmedlingen.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1991 respektive år 2002.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1998.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1996. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2014.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1992. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn och barnpornografi ratificerades år 2004.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2010.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2013.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1997.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2003.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 1995.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, har inte ratificerats.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, signerades år 2013.

Europarådets straffrättsliga konvention om korruption, *Criminal Law Convention on Corruption*, ratificerades år 2002.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige deltar i och arrangerar genom sin ambassad löpande aktiviteter som berör mänskliga rättigheter i Litauen och har fortlöpande kontakt med människorättsorganisationer och ombudsmannainstitutionerna.

Justitiekansler Anna Skarhed deltog under 2015 i en konferens om yttrandefrihet på internet och i samband med statsbesöket 2015 deltog Drottning Silvia i ett rundabordsmöte i parlamentet om människohandel. Svenska EU-ministern Ann Linde och demokratiminister Alice Bah Kuhnke deltog i Prideparaden i Vilnius 2016. Flera FN-organ finns representerade i landet, däribland FN:s flyktingkommissarie UNHCR, FN:s utvecklingsprogram UNDP, FN:s barnfond Unicef, Världshälsoorganisationen WHO, FN:s fackorgan för utbildning, kultur, vetenskap och kommunikation Unesco samt FN:s organ mot brott och narkotika UNODC. Även Internationella organisationen för migration IOM och Europarådet finns representerade i landet.

I den universella granskningsmekanismen (UPR) vid FN:s råd för mänskliga rättigheter gav Sverige Litauen rekommendationer om bland annat HBTQ-personers rättigheter och integrering av den romska befolkningen.